

УДК 631.3(477)

Грінченко Р.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства
Одеського національного економічного університету

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОТРЕБ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

DEVELOPMENT COMPANIES WHO PROVIDING THE NEEDS OF AGROINDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті розглянута загальна сутність агропромислового комплексу країни. Увага зосереджена на одній із основних сфер агропромислового комплексу – матеріально-технічному забезпеченню потреб підприємств агропромислового комплексу. Проаналізовано стан та тенденції сільськогосподарського машинобудування, виділено основні перепони для розвитку та запропоновано окремі напрямки вирішення проблем. Простежено стан машинобудування для підприємств харчової промисловості, виявлено негативні тенденції, пов'язані із скороченням власного виробництва та збільшенням обсягів імпорту даного устаткування. Розглянуто основні напрямки розвитку підприємств агрохімічного та комбікормового виробництва для забезпечення потреб агропромислового комплексу країни. Проаналізовано основні перепони та наявні резерви для розвитку сільського будівництва. Запропоновано основні напрямки для активізації діяльності у сфері матеріально-технічного забезпечення розвитку підприємств агропромислового комплексу країни.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, сільськогосподарське машинобудування, агрохімія, сільське будівництво, матеріально-технічне забезпечення.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена общая сущность агропромышленного комплекса страны. Внимание сосредоточено на одной из основных сфер агропромышленного комплекса – материально-техническом обеспечении потребностей предприятий агропромышленного комплекса. Проанализировано состояние и тенденции сельскохозяйственного машиностроения, выделены основные преграды для развития и предложены отдельные направления решения проблем. Прослежено состояние машиностроения для пищевой промышленности, выявлены негативные тенденции, связанные с сокращением собственного производства и увеличением объемов импорта данного оборудования. Рассмотрены основные направления развития предприятий агрохимического и комбикормового производства для обеспечения потребностей агропромышленного комплекса страны. Проанализированы основные преграды и имеющиеся резервы для развития сельского строительства. Предложены основные направления для активизации деятельности в сфере материально-технического обеспечения развития предприятий агропромышленного комплекса страны.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, сельскохозяйственное машиностроение, агрохимия, сельское строительство, материально-техническое обеспечение.

ANNOTATION

The article describes the general nature of the agro-industrial complex. The focus of the article is on one of the main areas of agro-industrial complex – material and technical providing the needs of agro-industrial enterprises. Analyzed the state and trends of agricultural machinery, highlights the main obstacles for development and suggested some ways of solving problems. Traced the state of engineering for the food industry, identified negative trends associated with the reduction of domestic production and increased imports of equipment. Considered the

main directions of development of agrochemical companies and fodder production to meet the needs of the agro-industrial complex of the country. Analyzed the main obstacles and available reserves for the development of rural construction. The basic directions for revitalization in the area of material and technical providing the enterprises needs of the agro-industrial complex of the country are offered.

Keywords: agro-industrial complex, agricultural engineering, agricultural chemistry, agriculture construction, material and technical providing.

Постановка проблеми. Агропромисловий комплекс є одним із визначних у структурі економіки України. Первинне значення продукції агропромислового комплексу для населення визначає актуальність дослідження сучасних кризових явищ у агропромисловому виробництві в Україні. В Україні є всі передумови для розвитку агропромислового комплексу: сприятливі природно-кліматичні умови, наявні трудові ресурси, та, з іншого боку, надзвичайна потреба у забезпеченні продовольчої безпеки країни за рахунок розвитку власного агропромислового виробництва. Виявлення сучасних передумов та чинників, що впливають на стан агропромислового виробництва, виступає одним із першочергових завдань для розробки заходів по стимулюванню та розвитку агропромислового виробництва в країні. У цьому напрямі актуальним виступає виявлення стану та тенденцій розвитку сфери матеріально-технічного забезпечення потреб підприємств агропромислового комплексу країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками багато зарубіжних та вітчизняних науковців приділяють особливу увагу питанням розвитку агропромислового виробництва. Вивчення загальних проблем розвитку агропромислового комплексу України займаються такі провідні вітчизняні та зарубіжні вчені, як В.І. Бойко, О.М. Бородіна, П.І. Гайдучський, В.М. Геєць, М.Я. Дем'яненко, О.М. Загурський, А.М. Кандиба, В.В. Лаврук, І.І. Лукінов, С.А. Нестеренко, Б.Й. Пасхавер, Д.В. Полозенко, П.Т. Саблук, В.Д. Слюсар, О.В. Шубравська та ін. У той самий час висока динамічність та неоднозначність розвитку агропромислового виробництва у структурі економіки України у зв'язку із нестабільністю політичної та економічної ситуації викликає

необхідність у більш поглибленому аналізі сучасних аспектів розвитку агропромислового виробництва, дослідженні рушійних чинників, що стримують розвиток, та тих, що є сприятливими сьогодні для обґрунтування основних напрямків по виходу підприємств агропромислового комплексу країни із кризи. У зв'язку із високою важливістю даного питання для розвитку агропромислового виробництва в Україні воно потребує подальшого розгляду та доповнення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання, що досліджується, характеризується недостатньо комплексним науковим опрацюванням. Дослідження, що проводяться, не мають системного характеру, а розглядають лише окремі аспекти розвитку агропромислового виробництва в Україні, не акцентуючи увагу саме на матеріально-технічному забезпеченні розвитку агропромислових підприємств. Вирішення окресленого питання потребує комплексного підходу, який повинен базуватись на досконалому аналізі сучасних особливостей та кризових тенденцій у розвитку агропромислового виробництва в Україні.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні тенденцій, що відображають основні характеристики матеріально-технічного забезпечення розвитку підприємств агропромислового комплексу України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи визначення агропромислового комплексу як складової частини економіки, що поєднує в собі виробництво сільськогосподарської продукції, її сільськогосподарську переробку, матеріально-технічне обслуговування села [1], аналіз сучасних тенденцій у агропромисловому виробництві необхідно розглядати з декількох основних боків.

В агропромисловий комплекс входять три великі сфери галузей [1]:

1) тракторне і сільськогосподарське машинобудування; машинобудування для харчової промисловості; агрохімія (виробництво мінеральних добрив і мікробіологічна промисловість); комбікормова промисловість; система матеріально-технічного обслуговування сільського господарства; меліоративне і сільське будівництво;

2) рослинництво, тваринництво, рибальство;

3) харчова промисловість; холодильне, складське, спеціалізоване транспортне господарство; торговельні та інші підприємства й організації, що займаються доведенням кінцевого продукту до споживача, включаючи оптові ринки, роздрібну торгівлю і суспільне харчування.

Враховуючи надзвичайне значення кожної із сфер агропромислового комплексу для населення країни, необхідно розглядати стан агропромислового виробництва в Україні більш детально за наведеними сферами. Першочергове значення для розвитку агропромислового комплексу, як підґрунтя для наступних сфер, має сфера матеріально-технічного забезпечення.

Її основні функції полягають у забезпеченні ефективності процесів, які здійснюються на агропромислових підприємствах. Особливе місце у даній сфері належить сільськогосподарському машинобудуванню.

Машинобудівний комплекс України охоплює понад 20 спеціалізованих галузей, тобто практично всі галузі машинобудування. Залежно від того, на який ринок орієнтована продукція, що випускається підприємствами машинобудівного комплексу, їх умовно можна об'єднати в п'ять груп [2, с. 140]:

1) інвестиційне (важке) машинобудування – група галузей, розвиток яких визначається перш за все інвестиційною активністю металургійного, будівельного, енергетичного і транспортно-спортивного комплексів;

2) тракторне і сільськогосподарське машинобудування – група галузей, розвиток яких залежить від платоспроможності сільгоспвиробників і переробників сільськогосподарської продукції, а також частково від попиту населення;

3) залізничне машинобудування – направлене на задоволення попиту залізничного господарства країни;

4) автомобільна промисловість – випуск продукції, орієнтований на попит кінцевих споживачів (виробництво легкових автомобілів), а також на потребу підприємств, фірм і виконавчих органів влади (виробництво вантажівок і автобусів);

5) електротехніка, приладобудування, верстатобудування – група наукоємних галузей, так званих комплектуючих, що розвиваються услід за потребами всіх інших галузей промисловості, включаючи і само машинобудування.

В структурі українського машинобудування у 2010 р. переважало автомобілебудування – 36%, частка сільськогосподарського машинобудування і тракторобудування становила 11%, частка машинобудування для легкої та харчової промисловості, виробництво побутових машин – всього 4,5% [3].

Сільськогосподарське машинобудування займає важливе місце в структурі машинобудування України, проте останнім часом відбувається уповільнення темпів розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні. Індекс виробництва машин і устаткування для сільського та лісового господарства в Україні у 2014 р. у порівнянні із 2013 р. становив 86,8% (у 2013 р. у порівнянні із 2012 р. – 87,6%) [3]. Відбувається поступове скорочення обсягів виробництва машин та устаткування для сільського та лісового господарства в Україні, що негативно відображається на розвитку сільського господарства в країні.

Основними центрами тракторного та сільськогосподарського машинобудування в Україні є Харків, Кіровоград, Одеса, Дніпропетровськ, Тернопіль, Херсон, Умань, Ніжин, Коломия, Новоград-Волинський. На машинобудівних

заводах цих міст найбільш розвинене виробництво тракторів, сівалок, бурякозбиральних, кукурудозбиральних та зернозбиральних комбайнів, машин для тваринництва та кормовиробництва. Основними виробниками тракторів в Україні є: ВАТ «ХТЗ», ВО «Південмаш», ТОВ «Укравтозапчастина» та ТД «МТЗ-Беларус-Україна» (найбільший виробник тракторів в Україні). Основними виробниками знарядь для обробки ґрунту є: ПП ВКФ «Велес-Агро», ВАТ «Шепетівський завод культиваторів», ВАТ «Кам'янець-Подільськсільмаш», ВАТ «Червона Зірка», ТОВ ВП «Агро-Союз», ВАТ «Галещина, машзавод», ВАТ «Львівський з-д фрез, верстатів», ВАТ «Уманьферммаш», ТОВ «Краснянське СП «Агромаш», ВАТ «Калинівське РП «Агромаш», ТОВ НВП «БілоцерківМАЗ» та ін. Основними виробниками посівної техніки в Україні є такі підприємства, як: ВАТ «Червона Зірка», ТОВ ВП «Агро-Союз», ВАТ «ТОДАК» та ін. Основними виробниками машин для внесення добрив є ВАТ «Ковельськсільмаш» та ВАТ «Хмільниксільмаш»; машин для захисту рослин – ВАТ «Завод «Львівськсільмаш» та ВАТ «Львівагромашпроект» [4, с. 123].

На сучасному етапі розвитку в Україні протікає фізичне та моральне зношення та застарівання сільськогосподарської техніки, що потребує постійного оновлення. На засіданні бюро президії НААН України провідними науковцями відзначалося повільне оновлення матеріально-технічної бази – вказувалося, що агропідприємства щорічно списують 2,6-6,5% наявної техніки, а закуповують – 2,3-4,6%. Для нормального ж відтворення технічних засобів потрібно закуповувати як мінімум 8–10%, а з урахуванням упровадження інноваційно-інвестиційних моделей розвитку аграрної галузі – 14-20% [5, с. 16]. Оновлення сільськогосподарської техніки виступає основним стимулом для розвитку сільськогосподарського машинобудування як необхідної складової для ефективної діяльності сільськогосподарських підприємств у країні. Також слід відмітити, що Україна сьогодні закуповує в основному все обладнання та агрегати. Хоча техніка українського виробництва сьогодні дешевша за іноземну у два-п'ять разів [6, с. 75], рівень її конкурентоспроможності досить нестабільний у зв'язку із постійною появою імпортних високотехнологічних аналогів.

Влучно зазначає О.В. Селезньова [7, с. 10]: «...визначальними умовами недосконалої діяльності підприємств сільськогосподарського машинобудування є брак комплектуючих і те, що виробничі потужності не використовуються на повну силу, продукція через високі реалізаційні ціни не продається, організаційні структури підприємств майже щорічно потерпають зміни через відсутність злагодженості в роботі окремих підрозділів, покликаних забезпечити стабільність функціонування підприємства, налагодити просування продукції». Тобто

підходити до розвитку сільськогосподарського машинобудування потрібно комплексно, враховуючи весь цикл виробництва та обслуговування продукції сільськогосподарського машинобудування.

Підсумовуючи основні тенденції сільськогосподарського машинобудування в Україні, можна виділити основні несприятливі аспекти для його розвитку:

- нестабільність політичної та економічної ситуації в країні;
- неоднозначність та нестабільність законодавчої бази, що регулює діяльність виробників сільськогосподарського машинобудування;
- низька частка випуску інноваційної, високотехнологічної продукції;
- низький рівень впровадження досягнень світової науки та техніки;
- низька якість проектування техніки;
- високий рівень фізичного та морального зношення виробничих потужностей;
- недостатнє завантаження виробничих потужностей;
- недостатня кількість висококваліфікованих працівників;
- зростаюча конкуренція серед виробників, особливо за рахунок появи зарубіжних конкурентів;
- зростання частки імпортової продукції;
- падіння купівельної спроможності вітчизняних сільськогосподарських підприємств.

Вирішення вищезазначених недоліків повинно стати основним напрямом регулювання сільськогосподарського машинобудування з боку держави для розвитку агропромислового комплексу країни та нарощування його обсягів.

Машинобудування для харчової промисловості орієнтується на споживача [8, с. 40]. Воно виготовляє автоматичні лінії з виготовлення продукції в харчовій промисловості, різні види машин та техніки для харчової промисловості, холодильники, мікрохвильові печі тощо. Ці підприємства розосереджені на території та розміщені як у великих (Київ, Донецьк, Харків, Дніпропетровськ, Одеса), так і в малих (Сміла і Кам'янка, Черкаська обл., Калинівка, Вінницька обл., Васильків, Київська обл.) містах.

Індекс виробництва машин і устаткування для виготовлення харчових продуктів і напоїв, перероблення тютюну в Україні у 2014 р. у порівнянні із 2013 р. становив 82,0% (у 2013 р. у порівнянні із 2012 р. – 81,5%) [3]. За два роки в Україні виробництво машин і устаткування для виготовлення харчових продуктів і напоїв скоротилося майже на третину. Статистичні дані свідчать про загострення кризової ситуації у сучасній харчовій промисловості, пов'язаної із скороченням обсягів власного виробництва машин та устаткування та переорієнтацією вітчизняних харчових підприємств на імпортування машин та устаткування. Даний чинник негативно впливає на розвиток агропромислового комплексу в Україні та потребує більшої уваги

з боку державних органів влади. Необхідно створювати сприятливі умови для розвитку підприємств, що виробляють машини та устаткування для виготовлення харчових продуктів та напоїв, з метою підвищення ефективності харчової промисловості країни взагалі.

Розглядаючи стан наступної складової сфери матеріально-технічного забезпечення агропромислового виробництва, слід зауважити, що сучасні агрохімічні дослідження в Україні стосуються питань відтворення родючості ґрунтів, вискоєфективного використання мінеральних, органічних добрив, мікроелементів на фоні інших засобів хімізації, вивчення агрохімічної, економічної, енергетичної й екологічної ефективності добрив, їх фізико-хімічних та агрохімічних властивостей, організації системи хімізації галузей АПК та управління агроценозами. Агрохімія є науковою основою хімізації сільського господарства. Вона розвивається під впливом вимог землеробства і покликана сприяти підвищенню його культури [1].

Агрохімічний комплекс представляє собою промислові підприємства по виробництву мінеральних добрив, хімічних меліорантів, пестицидів і гербіцидів, складів по їх зберіганню, службу агрохімічного обслуговування і наукової установи, які забезпечують їх раціональне використання у землеробстві. Заводи випускають азотні, калійні і фосфорні добрива та комбіновані гранульовані добрива з домішками мікроелементів, необхідних для розвитку рослин [9, с. 230].

Основних виробників засобів захисту рослин розподіляють на мультинаціональні і генеричні, а останні – на світові генеричні і українські генеричні [10]. Мультинаціональні компанії продають препарати власного виробництва, а генеричні – виробляють пестициди, використовуючи діючі речовини, термін дії патентів на які закінчився. Сьогодні їх співвідношення на українському ринку за обсягом продукції оцінюють як 50% на 50%, у грошовому вираженні – 65% на 35% [10]. Український ринок продукції агрохімії поступово нарощує темпи свого розвитку, проте існує багато перепон з боку державного регулювання.

Розвиток на нарощування обсягів комбікормової промисловості залежить безпосередньо від стану сільського господарства в країні. Комбікормова промисловість України останнім часом зазнала негативних тенденцій, пов'язаних із нестабільністю розвитку сільського господарства в країні. Проте обсяг виробництва кормів в Україні поступово збільшується 1,1 млн. тонн у 2000 р. до 7,6 млн. тонн у 2014 р. [11], що пов'язують із приходом до галузі нових великих інвесторів.

Т.А. Кулаковська та Е.В. Колесник [11] також зазначають, що «... особливістю українського кормовиробництва є вертикальна інтеграція, при якій одне підприємство холдингу вирощує зернові, друге – виробляє з них ком-

бікорми, а третє – згодовує худобі чи птиці, тоді як в Європі виробники комбікормів – незалежні підприємства». Виходячи із поширення такої вертикальної інтеграції на сучасних комбікормових підприємствах України, необхідно здійснювати державне регулювання, враховуючи існування такої тенденції.

Провідні науковці також виділяють наступні основні проблеми у діяльності комбікормових підприємств: низький рівень технічної оснащеності та низький рівень завантаження потужностей. Проте ці проблеми є, на жаль, загальними для багатьох підприємств агропромислового комплексу країни.

С.В. Нездоля влучно зазначає: «...проблема комбікормової промисловості постає у виправленні негативного становища. Щоб забезпечити повноцінність кормів для різних вікових груп тварин і достатню ціну, перш за все потрібно відроджувати комбікормову промисловість на базі нових технологій та автоматизації всіх процесів» [12]. Тобто проблема підвищення інноваційного рівня комбікормового виробництва виступає на перший план.

Однією із важливих складових сфери матеріально-технічного забезпечення агропромислового виробництва виступає сільське будівництво. Розглядаючи сільське будівництво, необхідно чітко розмежовувати житлове та нежитлове будівництво у сільській місцевості. Проте як житлове, так і нежитлове будівництво є необхідним та вкрай важливим для розвитку сільської місцевості та взагалі сільського господарства.

Сьогодні у Міністерства агрополітики України дуже сприятливі для розвитку агропромислового комплексу плани – залучити 8 млрд. доларів США інвестицій у сільське господарство, особливо на «...важливі інфраструктурні проекти: іригація в південних областях, будівництво терміналів у чорноморських портах, поглиблення Дніпра і Південного Бугу, модернізація елеваторів, оновлення парку вагонів...» [13]. Такі обсяги інвестицій є досить значними та можуть зробити необхідне підґрунтя для розвитку сільського господарства, проте на це необхідний час, який надасть фактичні дані відносно ефективності даного проекту.

В Україні останніми роками відмічається нестабільність у прийнятті в експлуатацію житла в сільській місцевості (індекс прийняття в експлуатацію житла в сільській місцевості у 2011 р. у порівнянні з 2010 р. становив 80,6%, проте у 2010 р. у порівнянні з 2009 р. був 245,3%) [3]. Все це свідчить про наявність наслідків кризових явищ в економіці України, які не можуть не позначатися на житловому будівництві на селі. Взагалі питання розвитку сільського будівництва потребують значної уваги та фінансової підтримки з боку державних органів влади та можуть бути поступово розв'язані за рахунок розвитку сільського господарства на території країни та розвитку інфраструктури, пов'язаної з ним.

Висновки. Сучасний агропромисловий комплекс України відіграє надзвичайно важливе значення для розвитку як економіки країни, так і для забезпечення населення необхідними продуктами харчування, тому надзвичайно важливо розуміти, які тенденції відбуваються в агропромисловому комплексі країни. Підприємства сфери матеріально-технічного забезпечення є одними із головних складових сучасного агропромислового комплексу. Вони є необхідним підґрунтям, без якого подальший збір та переробка сільськогосподарської сировини будуть неможливі. На рівні державного управління необхідно приділяти більшої уваги основним складовим сфери матеріально-технічного розвитку – тракторному та сільськогосподарському машинобудуванню; машинобудуванню для харчової промисловості; агрохімії; комбікормовій промисловості та сільському будівництву. Процеси розвитку агропромислового комплексу країни повинні починатись із поступового розвитку, нарощування інноваційного потенціалу та підвищення ефективності саме первинної сфери – матеріально-технічного забезпечення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Агропромисловий комплекс [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Агропромисловий_комплекс/.
2. Ткачова Н.П. Машинобудування України: сучасний стан та перспективи розвитку конкурентних переваг / Н.П. Ткачова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/vestnik/Tekhnichnij%20прогрес%20та%20ефективність%20виробництва/2011/25/Tkachova.pdf.
3. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Білоусько Я.К., Бурилко А.В., Галушко В.О. та ін. Проблеми реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі / [Я.К. Білоусько, А.В. Бурилко, В.О. Галушко та ін.] ; за ред. Я.К. Білоусько – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 216 с.
5. Карачина Н.П., Вітюк А.В., Гребеньок І.В. Функціонування галузі сільськогосподарського машинобудування України та потенціал її розвитку / [Н.П. Карачина, А.В. Вітюк, І.В. Гребеньок] // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2014. – Вип. 1(42). – С. 16–23.
6. Фатенок-Ткачук А.О. Оцінка експортного потенціалу машинобудівних підприємств України / А.О. Фатенок-Ткачук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2008. – № 7. – С. 72–79.
7. Селезньова О. В. Конкурентоспроможність підприємств сільськогосподарського машинобудування : дис. к. е. н. : спец. 08.00.04 / О.В. Селезньова ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2009. – 201 с.
8. Чукурна О.П. Стратегічні напрямки розвитку машинобудування в контексті економічних реформ в Україні / О.П. Чукурна // Економіка: реалії часу. – 2013. – № 3(8). – С. 36–42 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n3.html>.
9. Іванух Р.А., Дусановський С.Л., Білан Є.М. Аграрна економіка і ринок / [Р.А. Іванух, С.Л. Дусановський, Є.М. Білан]. – Тернопіль : Збруч, 2003. – 305 с.
10. Денков Д. Уряд монополізує ринок агрохімії / Д. Денков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2014/01/15/412197/>.
11. Кулаковська Т.А., Колесник Е.В. Огляд ринку комбікормової промисловості України / Т.А. Кулаковська, Е.В. Колесник // Економіка харчової промисловості. – 2015. – № 2(26) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <file:///C:/Users/EEPC/Downloads/44027-87788-1-PB.pdf>.
12. Нездоля С.В. Інноваційний шлях розвитку комбікормової промисловості агропромислового комплексу України / С.В. Нездоля [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ipdo.kiev.ua/files/articles/but5.pdf>.
13. Павленко О. До 2020 року плануємо залучити 8 млрд. доларів інвестицій у сільське господарство / О. Павленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/17117>.